

Ishodi učenja kroz standarde i eksterno vrednovanje kao sistem osiguranja kvalitete u obrazovanju

Studija slučaja:

Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku

Ehlimana Alibegović-Goro

Striking facts

- Obrazovni sektor je ključan za budućnost bilo koje zemlje, posebno zemlje kao što je Bosna i Hercegovina, jer on čini put ka demokratizaciji i razvoju, te je neophodan za uspjeh reformi i u drugim oblastima

- Pravo na obrazovanje je jedno od osnovnih prava čovjeka i danas uglavnom sve zemlje ulažu mnogo napora da osiguraju kvalitet u obrazovanju.

- U Sloveniji, na konferenciji za ljudska prava, ombudsmen za ljudska prava dr. sc. Zdenka Čebašek Travnik se pokrenuo pitanje da li lošija postignuća učenika u nekim krajevima predstavljaju kršenje ljudskih prava. „Škole, za koje je pokazano da njihovi učenici imaju slabije rezultate u odnosu na učenike drugih škola bi trebale poduzeti hitnu akciju, jer su odgovorne za neuspjeh svojih učenika. Ako su to sve škole na jednom području, država bi morala tražiti i analizirati razloge u svim aspektima koji mogu uticati na uspjeh učenika. Mjere bi trebale temeljiti na pozitivnoj diskriminaciji, jer država treba nekim školama pružiti relevantniju tehničku i materijalnu pomoć „, istaknula je na konferenciji“ Utjecaj na razvoj kvalitete obrazovanja Pomurja „i najavila da će njen ured dalje istražiti do kojeg je nivoa izvršeno kršenje prava djece zbog državnog obrazovanja

- Svaki kanton u Federaciji BiH, Republika Srpska i Brčko Distrikt imaju pravo da određuju svoje standarde u obrazovanju, kao i svoj kurikulum. Bez sistema osiguranja kvaliteta teško je, ako ne i nemoguće, da se ocijeni kvalitet standarda i kurikuluma, kvalitet obrazovanja općenito, kao i da se osigura poređenje obrazovnih sistema.

- Ocjenjivanje učeničkih postignuća i/ili vanjsko vrednovanje u kontekstu učenja je jedna od metoda za osiguranje kvaliteta u osnovnom i srednjem obrazovanju, a mogla bi se koristiti i za nadzor performansi različitih obrazovnih sistema u Bosni i Hercegovini

- Svjetska banka je u periodu od 2000. do 2004. godine podržala osnivanje i rad Agencije za standarde i ocjenjivanje kao međuentitetske institucije u Bosni i Hercegovini, s ciljem da se uspostavi profesional-

na institucija koja bi razvijala i primjenjivala eksterno vrednovanje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. U svom radu Agencija je trebalo da slijedi standarde i procedure iz međunarodnog eksternog vrednovanja.

Projekt Agencije za standarde i ocjenjivanje bio je djelimično uspješan, jer je pokazao samo vrh ledenog brijega. Eksterno vrednovanje bilo je sprovedeno, ali glavni problem je ostao, kao što pokazuje i rezultat ovog istraživanja, a to je da vrednovanje nije rađeno u uskoj saradnji sa korisnicima usluga (ministarstva obrazovanja, pedagoški zavodi, škole, nastavnici), te da rezultati nisu iskorišteni kako je bilo predviđeno. Takođe, nisu rađene dalje dublje analize koje bi pružile relevantne informacije za kreatore obrazovne politike, tako da je to bila izgubljena prilika.

Podaci iz projekta Osiguranje kvalitete u obrazovanju¹ kao i podaci iz ovog istraživanja² pokazuju da pedagoški zavodi izražavaju visok nivo zadovoljstva kada je u pitanju saradnja sa ASOO u pripremi i provođenju testova, dok su manje zadovoljni saradnjom u analizi podataka, a najmanje zadovoljni u obuci nastavnika u primjeni standarda i definisanju mjera za poboljšanje kvaliteta obrazovanja.

Kada su u pitanju ministarstva i njihov odnos prema ASOO, predstavnici ministarstava su se u upitnicima³ uglavnom žalili na ASOO, s primjedbom da je trebala uložiti više truda u implementaciji standarda učeničkih postignuća i dati preciznije opise nivoa postignuća. Ministarstva su takođe istakla da ASOO u svojim analizama postignuća po kantonima/regijama nije pružila odgovor zašto je jedna regija je bila uspješnija od druge.

- Na primjer, u TIMSS međunarodnom izvještaju za matematiku za 2007 godinu⁴, na pitanje o praksi ocjenjivanja koju primjenjuju, prema izvještaju u BiH, je 17% učenika koje uče nastavnici matematike koji daju **glavni** naglasak nacionalnim testovima znanja, 44% učenika uče nastavnici koji daju **neki** naglasak na nacionalne testove znanja, dok 39% učenika, uče nastavnici koji daju **malo** ili **nimalo** pažnje nacionalnim testovima znanja. U Sloveniji, nacionalni ili regionalni testovi znanja imaju itekako velik uticaj kao

¹ Pregled stanja organizacije i funkcije pedagoških zavoda u BiH, Projekat Osiguranje kvalitete u obrazovanju, EQA-OKO, 2008

² Podaci iz upitnika za PZe kreiranih za potrebe ovog istraživanja

³ Upitnici kreirani za potrebe ove studije

⁴ TIMSS 2007 International Mathematics Report, Ina V.S. Mullis, Michael O. Martin, Pierre Foy, IEA

Član 5.

U oblasti uspostavljanja standarda znanja i ocjenjivanja postignutih rezultata u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju i za druge stručne poslove u oblasti standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta obrazovanja, Agencija je nadležna za:

- a) ustanovljavanje standarda znanja učenika i ocjenjivanje postignutih rezultata,
- b) provođenje istraživanja s ciljem ocjenjivanja razvoja standarda znanja učenika, ocjenjivanje postignutih rezultata i objavljivanje rezultata istraživanja,
- c) davanje savjeta nadležnim obrazovnim vlastima u vezi s pitanjima propisanih standarda znanja i njihove primjene,
- d) ustanovljavanje i vođenje mehanizama izvještavanja o stanju obrazovanja u Bosni i Hercegovini u saradnji s nadležnim obrazovnim vlastima,
- e) sakupljanje, objedinjavanje, obradivanje i objavljivanje podataka o kvalitetu i kvantitetu znanja,
- f) provođenje eksternog ocjenjivanja,
- g) davanje smjernica za provođenje programa obuke za nastavnike i stručne saradnike iz oblasti standarda znanja i eksternog ocjenjivanja,
- h) uspostavljanje kontakta s tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama kao i s međunarodnim organizacijama i institucijama s ciljem usklađivanja propisanih standarda u obrazovanju,
- i) pružanje pomoći pri priznavanju domaćih svjedočanstava i diploma u drugim zemljama, kao i u priznavanju stranih svjedočanstava i diploma u Bosni i Hercegovini,
- j) provođenje drugih aktivnosti u vezi sa uspostavljanjem i primjenom standarda znanja i ocjenjivanja.

⁵ Tehnički izvještaj 2008, ASOO, 2008

⁶ Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Službeni list BiH" no. 88/07

⁷ Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

⁸ International Association for the Evaluation of Educational Achievement

⁹ Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Službeni list BiH" no. 88/07

izvor za praćenje napretka učenika, tako da čak 83% učenika uče nastavnici koji pridaju veliki naglasak nacionalnim testovima znanja.

- U periodu od 2002-2008 ASOO je testirala 53754 učenika završnih razreda, 5779 učenika četvrtog/pe-tog razreda u osnovnoj školi i 1344 učenika gimnazija. Standardi su bili određeni za matematiku, maternji jezik, prirodu i društvo, fiziku, hemiju i biologiju u osnovnim školama.

Od 186 upitanih nastavnika o poznavanju i primjeni standarda u nastavi, odgovori su bili sljedeći: 33,8% se izjasnilo da zna za standarde, 22% da zna za standarde, ali ih ne primjenjuje i 44,8% da ne zna za standarde. Nastavnici koji najbolje poznaju standarde su nastavnici matematike i maternjeg jezika. Među nastavnicima, najviše nastavnika razredne nastave, njih 66%, se izjasnilo da ne zna i ne koriste standarde. Veliki broj nastavnika prirodnih nauka su se takođe izjasnili da nisu upoznati sa standardima. Znači, riječ je o nastavnicima koji rade u školama u kojima je najviše puta vršeno eksterno vrednovanje. Za škole u kojima je eksterno vrednovanje vršeno samo jednom, nastavnici su se izjasnili da se ne sjećaju i da ne mogu da odgovore na pitanja i popune upitnik.

- Izlazni rezultati su bili standardi učeničkih postignuća i trendovi učeničkih postignuća za period 2003-2008. za materinji jezik i matematiku. Tehnički izvještaji za 2008. godinu su distribuirani u ministarstva i pedagoške zavode. Trendovi učeničkih postignuća⁵ pokazuju da su se učenička postignuća za maternji jezik poboljšala po nivoima. U niskom standardu u 2002/03. godini bilo je 94% učenika, a 2007/08. rezultati pokazuju da ih je bilo 46%. Slična situacija je i za druga dva nivoa. U srednjem nivou u 2002/03. godine bilo je 6% učenika, odnosno u 2007/08. 52%, a u visokom nivou je bilo 2% učenika u 2008. godini, u odnosu na 0% u 2002.

Međutim, kada je u pitanju matematika, podaci gotovo da su identični za period 2003. i 2008. godine. Nema nikakvih pomijeranja u učeničkim postignućima po nivoima. U 2007/2008. godini je na niskom nivou bilo 79% učenika, na srednjem nivou 19% i na visokom nivou 2% učenika, i ti su podaci identični podacima o standardima iz 2002/03. godini.

Detaljnija analiza zašto je situacija u učeničkim postignućima bolja u maternjem jeziku i zašto je ostala ista u matematici, nije rađena.

Bosne i Hercegovina je po prvi put učestvovala u TIMSS-u 2007 (Trendovi u postignućima u matematici i prirodnim naukama). TIMSS kroz dostignuća u matematici i prirodnim naukama istražuje efikasnost nastavnih planova i programa i nastavnih praksi zemalja učesnica. 4329 učenika završnih razreda iz BiH je bilo testirano. Rezultati naših učenika kao i upitnika nastavnika i direktora o nastavnoj praksi i organizaciji škola su bili dobijeni. Nije bilo detaljnog i dublje analize dobijenih rezultata. Da li je urađena je sekundarna analiza TIMSS 2007

od strane Agencije za predškolske, osnovne i srednje obrazovanje dala odgovore sa implikacijama na škole i obrazovnu politiku?

- Takođe, postavlja se i pitanje svrhe eksternog vrednovanja kao sistema za osiguranje kvaliteta, bilo međunarodnog vrednovanja (kao TIMSS ili drugi) ili vrednovanja na državnom nivou (u Bosni i Hercegovini) bez korištenja dobijenih rezultata vrednovanja, kao i bez sistemskog korištenja dobijenih rezultata u poboljšanju kvaliteta obrazovanja i donošenja odgovarajućih odluka. To nije isplativo za bilo koju zemlju, a posebno za zemlje poput Bosne i Hercegovine.

Kako organizovati vrednovanje u BiH?

Kada je u pitanju organizacija sistema eksternog vrednovanja u BiH situacija je sljedeća:

- na području BiH postoji 12 obrazovnih sistema, pod kantonalnom/entitetskom nadležnosti;
- ulogu APOSO koja je Zakonom o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (Član 5.)⁶ u postavljanju standarda znanja i ocjenjivanja, vrlo slična, kao i uloge u članu 47. Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju (samo proširena obavezom implementacije vanjskoga vrednovanja), te davanje smjernica za provođenje programa obuke za nastavnike i stručne saradnike iz oblasti standarda znanja i eksternog ocjenjivanja.

- Još uvijek ne postoje drugi zakonski dokumenti i aneksi na postojeće zakone⁷ ili pravilnici o eksternom vrednovanju u osnovnim i srednjim školama, koji bi preciznije regulisali primjenu tih standarda, odnos među pedagoškim zavodima i agencije koja provodi eksterno vrednovanje, a u vezi njihove uloge u procesu vrednovanja, informisaja škola, učenika i njihovih roditelja i slično.

S obzirom na takvu situaciju, postavlja se pitanje kako efikasno organizovati vrednovanje na relaciji Agencija-pedagoški zavodi i ministarstva kao donosioci odluka u obrazovanju? Postojala je ideja u ovom istraživanju da se istraži funkcionalnost modela po kojem funkcionise međunarodna asocijacija za eksterno vrednovanje - IEA⁸.

IEA sprovodi procese međunarodnog eksternog vrednovanja kao što su TIMSS, PIRLS i drugi i na taj način mjeri obrazovne rezultate 66 zemalja s različitim obrazovnim sistemima.

Taj model bi bio sličan IEA modelu, po kojem sve članice testiranja provode testiranje u svojim zemljama, a IEA kreira testove i zadatke u saradnji sa koordinatorima zemalja članica.

Naime, APOSO je po Zakonu⁹ glavna institucija za razvoj zajedničke jezgre nastavnog plana i programa i eksterno vrednovanje tog kurikula. APOSO bi trebalo da razvija svoje kapacitete sa profesionalnim stručnim osobljem iz svih područja eksternog vrednovanja (razvoj pitanja za testiranje, test-dizajn, bazu zadataka, obradu podataka, pisanje izvještaja i slič-

no) koristeći primjere dobre prakse koje je postavila Agencija za standarde i ocjenjivanje.

Eksperti iz APOSO bi zajedno sa stručnjacima iz pedagoških zavoda i drugim stručnjacima razvijao test instrumente, koji bi se implementirali u kantoima/entitetima.

Pedagoški zavodi bi s obzirom na svoje nadležnosti i neposredni odnos sa školama, mogli preuzeti ulogu administracije testiranja.

U ovom modelu pedagoški zavodi bi imali koordinatoru/stručnjake koji bi aktivno učestvovali u radu Agencije u kreiranju okvira za eksterno vrednovanje.

Okvir za vrednovanje bi uključivao: dijelove kurikuluma koji se testiraju, procent predmetnih područja po sa-držaju, procent kognitivnih kategorija koje se testiraju, populaciju koja se testira, upitnike koji ispituju implementaciju sadržaja kurikuluma u kontekstu učenja.

Pedagoški zavodi bi sprovodili administraciju testiranja u skladu sa pravilima o provođenju eksternog vrednovanja. Davali bi informacije o školama i učenicima, štampali testove, administrirali testiranje, skupljali testove, ocjenjivali i bodovali, unosili podatke u date baze podataka, te slali baze u APOSO.

U mnogim od ovih funkcija pedagoški zavodi su već učestvovali, u saradnji sa ASOO.

APOSO bi vršio konačnu analizu, ovisno o svojim kapacitetima za to, samostalno ili u saradnji sa Agencijom za statistiku. Analize i izvještaji bi se slali u pedagoške zavode.

Pedagoški zavodi u saradnji sa ministarstvima bi vršili dodatne i detaljnije analize na nivou škola, npr. da se pronađu škole sa dobrom praksom, koje ostvaruju bolje rezultate i da se ta praksa pokuša implementirati u škole sa lošijim rezultatima. Naravno, APOSO bi trebalo da da svu podršku, počev od baza podataka, pa do potrebne dokumentacije za analize.

Na ovaj način bi pedagoški zavodi bili duboko uključeni u proces eksternog vrednovanja. Ministarstvo bi se, takođe, sa svojim koordinatorima, trebalo uključiti u proces eksternog vrednovanja, posebno kada su u pitanju obrazovni ishodi koje treba mjeriti, a koji su važni s gledišta donositelja odluka. Na ovaj način bi rad APOSO bio prihvatljiviji. Saradnja na liniji APOSO-PIS-ministarstava bi time ojačala.

Odgovarajući na pitanje o ovakvom modelu saradnje, kao i ulozi pedagoških zavoda u testiranju, sa stano-višta preuzimanja uloge test administracije, sposobnosti za tu ulogu kao i koordinaciju sa školama, pet pedagoških zavoda su izrazili spremnost za ovakvu ulogu, dok su ostali bili protiv. U vezi uloge kordinacije sa školama u eksternom vrednovanju, svi pedagoški zavodi su se izjasnili da to mogu uspješno izvesti.

Na ovaj način bi se implemntacija standarda kao i dodatne analize vršile na kantonalnom/entitetskom nivou kao što je i organizovan obrazovni sitemu BiH.

Zaključci i preporuke

Agencija za standarde i ocjenjivanje je provodila procedure eksternog vrednovanja u skladu sa međunarodnim procedurama. Određeni su standardi učeničkih postignuća, kao i ocjena u kojoj mjeri su dati standardi ostvareni u obrazovnim sistemima BiH. ASOO je uradila pionirski posao u razvoju eksternog vrednovanja u BiH, ali je u mnogim segmentima ASOO propustila priliku za mnogo aktivniju, transparentniju i kooperativniju ulogu, kada je u pitanju saradnja sa korisnicima i zainteresovanim stranama u pogledu primjene rezultata na ishode obrazovanja. ASOO nije razvila politiku koja bi stvarno vodila podizanja kvaliteta obrazovanja. S obzirom da nije postojao pravni okvir koji bi rezultate vrednovanja činio obavezujućim za ministarstva i koji bi preciznije definisao ulogu pedagoških zavoda u procesu eksternog vrednovanja, do same Agencije je bilo da stvori aktivan pristup u primjeni rezultata i saradnji sa zainteresovanim stranama.

Zaključci koji bi se mogli izvući iz ove studije su:

- Između različitih obrazovnih sistema u BiH i obaveze implementacije zajedničke jezgre nastavnog plana i programa, jedino eksterno vrednovanje na državnom nivou može ponuditi podatke o kvalitetu tih obrazovnih sistema;
- Obrazovanje bazirano na ishodima bi trebalo postaviti okvir za kurikulum sa određenim i mjerljivim ishodima, a ti bi ishodi učenja bili osnova za standarde. Nakon toga, razvijali bi se instrumenti za eksterno vrednovanje od strane agencije koja bi sprovodila eksterno vrednovanje i analizirala rezultate, i u kontekstu ishoda i u kontekstu učenja. Konačno, taj bi ispitni centar, odnosno Agencija, u saradnji sa pedagoškim zavodima predložila mjere za unapređenje kurikuluma i nastavničke prakse, te organizacije škola i slično. Od školske 2009/10. godine sve škole su prešle na devetogodišnji kurikulum, koji je manje ili više baziran na ishodima učenja;
- Ministarstva obrazovanja trebaju provoditi aktivniju politiku u vezi funkcionisanja sistema vrednovanja na državnom nivou, kao dio sistema osiguranja kvaliteta koji im može dati informacije o učeničkim postignućima, kao i kontekstu učenja. Ministarstva treba da učestvuju u definisanju okvira za vrednovanje, u smislu šta će se testirati;
- Ministarstva obrazovanja treba da prihvataju rezultate eksternog vrednovanja kao i njegove moguće utjecaje na obrazovnu politiku s ciljem poboljšanja kvaliteta obrazovanja;
- Ministarstva obrazovanja treba da integriiraju rezultate eksternog vrednovanja za svoj kanton/entitet, uspostave procedure i praksu koju koriste, te traže rezultate eksternog vrednovanja. Ministarstva treba da od Agencije ili pedagoških zavoda (ili od njih zajedno) traže dodatne analize za svoj kanton/entitet;

Ehlimana Alibegović Goro, diplomirala je na Ekonomskom Fakultetu u Sarajevu 1995. godine, a magistrirala Upravljanje državom i humanitarnim poslovima na Univerzitetu La Sapienza u Rimu 2003 godine. Radila je u Agenciji za standarde i ocjenjivanje na poslovima analize podataka i uspostave standarda učeničkih postignuća. Trenutno je student doktorskog studija trećeg ciklusa iz ekonomije na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, koji se implementira u okviru Tempus programa i Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama. Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 63 istraživača. Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.

- Pedagoški zavodi treba, osim svoje uloge, da istaknu i svoju istraživačku ulogu i kooperiraju sa Agencijom, kako bi se resursi (koji su rijetki) koristili na najučinkovitiji način;
- Pedagoški zavodi ostaju glavni partneri Agencije. U tom partnerstvu potrebno je definisati uloge u procesu eksternog vrednovanja, što bi trebalo biti potvrđeno putem sporazuma ili memoranduma;
- APOSO treba pokušati ne samo definiisati standarde, već i implementirati te standarde kroz čvršću i učinkovitiju saradnju sa zavodima i ministarstvima, kako bi došlo do stvarnog podizanja kvaliteta obrazovanja. APOSO treba imati proaktivnu politiku usmjerenu na primjenu standarda; APOSO treba da u saradnji sa međunarodnom zajednicom izgradi institucionalne kapacitete u ministarstvima za primjenu rezultata testiranja u obrazovnoj politici.
- APOSO treba razviti pokazatelje i indikatore svoje efikasnosti i djelotvornosti, naročito za pojedine faze procesa eksternog vrednovanja, kao što su npr. broj obučanih nastavnika, broj press-konferencija i slično. Na taj način bi se mogla vršiti i evaluacija rada same Agencije;
- APOSO treba uskladiti svoju praksu vrednovanja i ocjenjivanja sa najboljom međunarodnom praksom, kao što je mjerenje TIMSS. Treba mjeriti cijeli kontekst učenja: propisani kurikulum (odnosi se na ciljeve, sadržaje i metode za podučavanje i učenje za pojedini predmet), implementirani kurikulum (kontekst učenja kao što su nastavna praksa i tako dalje) i ostvareni kurikulum (sastoji se od pojmova, procesa, vještine i stavova prema matematici i prirodnim naukama, koje su učenici stekli tokom školovanja);
- APOSO treba učiniti svoj rad transparentnijim, sa dostupnim informacijama za sve zainteresovane, kao i javnosti. U vrijeme rastućeg korištenja interneta treba da ima funkcionalnu i stalno ažuriranu web stranicu;
- Obuka nastavnika je neophodna za primjenu standarda kroz radionice, rasprave aktiva, treninge i obuke od strane savjetnika pedagoških zavoda i slično. Nastavnici trebaju imati na raspolaganju stručnu literaturu o vrednovanju, zbirke ispitnih zadatka itd;
- APOSO bi trebalo da razvije funkcionalnu saradnju i partnerstvo sa svim zainteresovanim stranama i korisnicima Agencije. Svaka od ključnih institucija treba odrediti koje bi koristi mogla imati, kao i svoju ulogu u tom partnerstvu;
- APOSO treba sa svim dostupnim podacima podržati i ohrabriti dodatna istraživanja svih zainteresovanih;
- Mora se naglasiti uloga škole i nastavnika u procesu testiranja (nastavnici i škole moraju dobiti pravovremene informaciju o testiranju kao i potrebne materijale). Takođe, nastavnici i škole moraju dobiti povratnu informaciju o testiranju i rezultatima kao i podršku za primjenu standarda. Uloga stručnih aktiva nastavnika u primjeni standarda bi trebala biti naglašenija i više podržana;
- Informacije o testiranju i rezultatima, kao i njihovoj ulozi, moraju dobiti sve zainteresovane strane kao i javnost;
- Potrebno je proširiti zakonsku osnovu eksternog vrednovanja, usvojiti dokumente o primjeni rezultata i ulogama zavoda, Agencije, ministarstava i škola u procesu eksternog vrednovanja, kao što su pravilnici o eksternom vrednovanju, memorandumi, sporazumi ili aneksi na postojeće zakone.

Literatura

1. Strategic Directions for the Development of Education in Bosnia and Herzegovina, with the Implementation Plan, 2008-2015, EU-ICBE, 2008
2. Review of Education Sector in BiH, Donor mapping, <http://www.donormapping.ba/>
3. Development in Education, State Report, Ministry of Civil Affairs, 2008
4. Memorandum o razumijevanju o Upravnom odboru za zajedničku jezgru nastavnih
5. planova i programa i o radnim grupama za određene predmete, koji su potpisali svi ministri obrazovanja 4. juna 2003. godine.)
6. System for Evaluation and Assessment of the Quality of Education ,Proposal for Changes and Innovations (2002 – 2005), Faculty of Philosophy, Belgrade,
7. Thematic Review of National Policies for Education - Bosnia And Herzegovina (Centre For Co-Operation With Non-Members Directorate For Education, Employment, Labour And Social Affairs Education Committee), Ccnm/Deelsa/Ed(2001)3
8. EU-ICBE, Working group 3, Mission and vision, February 2008
9. Timss07_Assessment Framework
10. Tehnički izvještaj o postavljanju standarda, 2004, Agencija za standarde i ocjenjivanje
11. Tehnički izvještaji 2002, 2003, 2006. i 2008, Agencija za standarde i ocjenjivanje
12. Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, („Službeni list BiH“ no. 88/07)
13. Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, Službeni list BiH (18/2003)
14. "Impact on the development of quality education of the Pomurje region, www.pazu.si/dokument/25/2/2009/BiltenPAZU09_315.pdf